

Волинський національний університет ім. Лесі Українки
Бібліотека

Серія "Дослідники Волині. Дати і долі"

Вип. 1.

КАЗИМИР ПШЕМИСЬКИЙ
(1882–1941?)

Біобібліографічний нарис до 130-річчя від дня народження

ЛУЦЬК – 2012

Одним із важливих завдань сучасних досліджень в Україні є повернення із забуття імен видатних осіб, які впливали на становлення й розвиток української науки, освіти та культури, вивчення їхньої громадської діяльності. До таких постатей належить Казимир Пшемиський – польський археолог, педагог, палеонтолог. Його ім'я нерозривно пов'язане з історією Волині.

Вивчення життя та діяльності Казимира Пшемиського дає змогу відтворити невідомі сторінки історії Волині, а особливо української освіти та культури, діяльності різноманітних наукових та громадських установ, товариств.

Сьогодні ім'я Казимира Пшемиського практично невідоме широкому загалові. Постать вченого стала об'єктом дослідження лише з кінця ХХ ст. Перші науково-краєзнавчі розвідки, присвячені вченому, з'явилися лише в останні роки.

Доля Казимира Пшемиського складна й багатогранна. Народився у м. Радом у Польщі. Після закінчення чоловічої гімназії в 1901–1905 рр. навчався на природничому відділі Варшавського університету; 1907–1908 рр. – в Ягеллонському університеті Кракова; 1908–1910 рр. – в Новоросійському університеті Одеси. Отримавши диплом, працював у відділі палеонтології Новоросійського університету.

В цей час К. Пшемиський бере участь у наукових експедиціях університету, проводить геолого-палеонтологічні дослідження в околицях Одеси та в інших місцевостях на півдні України.

З 1911 р. вчений переходить на педагогічну роботу: викладає у приватній торговій школі м. Тульчина та веде приватні уроки в маєтку С. Липківського біля м. Умань. З вересня 1929 р. К. Пшемиський викладав

географію у польській державній гімназії ім. Тадеуша Костюшка в Луцьку, одночасно виконував обов'язки директора Волинського музею.

Переїзд К. Пшемиського на Волинь пов'язаний з його зацікавленням археологією. Працюючи в гімназії, він постійно підтримував зв'язки з музеєм: передавав туди велику частину природничих та археологічних матеріалів, зібраних ним і його учнями під час краєзнавчих та туристичних екскурсій по Волині, які він сам і організовував. Особливо цінні та цікаві експонати надійшли в музей у 1933–1934 рр., коли під час робіт по регулюванню русла р. Глушець, на висипу, було знайдено два мечі XV ст., що найвірогідніше мали відношення до з'їзду монархів 1429 р. Про передачу цих знахідок до фондів музею свідчать записи в інвентарних книгах.

Казимир Пшемиський був активним членом Волинського товариства приятелів наук, його наукової ради. Разом з іншими музейними співробітниками (Я. Фітцке, З. Леським, С. Мацько) брав участь в численних експедиціях по Волині, досліджуючи антропологічні і палеонтологічні матеріали; писав про перспективи розвитку музейної справи.

Товариство стало ініціатором ряду науково-дослідницьких починань на Волині в таких напрямках, як археологія, архівознавство, етнографія, ентомологія, ботаніка і економіка, співпрацювало з Державним інститутом географії, Польською академією мистецтв, науковими установами Львова, Кракова, Варшави.

Питання про доцільність організації на теренах воєводства нових музейних закладів неодноразово піднімалося на сторінках періодичної преси того часу, обговорювалось у колі науковців і громадськості краю. При цьому вони враховували, що влада не фінансуватиме провінційні музеї. Тому значні надії у цій справі науковці покладали на фінансове сприяння з боку громадськості. Так, К. Пшемиський пропонував створити музей у кожному повітовому центрі Волинського воєводства. Регіональний музей він

передбачав відкрити у місті Луцьку. Пшемиський підкреслював, що населення повітів, де будуть створені подібні заклади, повинне розуміти практичну цінність музеїв у справі подальшого культурного розвитку краю. Він наголошував на необхідності утримання у кожному повітовому місті силами місцевої громадськості самодіяльних музеїв, пропонував створити музеї в кожному повітовому місті. Пшемиський стверджував, що музеї для провінційних центрів мають бути не стільки установами науково-дослідницької діяльності, для ведення якої вони не матимуть потрібних можливостей і сил, а більше культурно-просвітницькими закладами, які б зберігали речові пам'ятки минулого й виховували б у місцевих жителів бажання до цивілізованого життя на вищому культурному щаблі.

У вересні 1939 р. Волинь ввійшла до складу Радянської України, що трагічно вплинуло на долю представників польської наукової та мистецької інтелігенції. На той час К. Пшемиський працював в гімназії, яка вже називалася «Середня школа № 4», з польською мовою викладання.

Початковий період Другої світової війни позначився кардинальними змінами у суспільно-політичному та соціально-економічному житті волинян. Вони відразу ж відчули на собі увесь суперечливий характер "радянізаційних процесів", які відбувались тут з кінця вересня 1939 року до кінця червня 1941 року. Найтрагічнішими сторінками широкомасштабних репресивних акцій стали масові арешти представників усіх соціальних верств населення різних національностей, депортаційні акції 1940–1941 років, страти осіб за діяльність, яка, на думку нової влади, шкодила або могла у майбутньому зашкодити їй. Виселення почалося з польських осадників (яких сюди з метою зміцнення своїх позицій в 1920–1930-х роках направила польська влада). До числа депортованих потрапило чимало відомих діячів культури. Серед них – відомий луцький педагог і палеонтолог, дослідник Волині Казимир Пшемиський, який на початку липня 1940 р. був заарештований НКВД і до

весни 1941 р. знаходився у Луцькій в'язниці. Пізніше був вивезений до в'язниці у Харкові, звідки вислав єдине повідомлення до родини в Луцьк.

Подальша доля Казимира Пшемиського невідома.

Як бачимо, життя та діяльність вченого досліджені дуже мало: невідомою залишається сторінка із сімейного життя, не дослідженою залишається й наукова спадщина вченого. Тому одним із нагальних завдань сучасної історичної науки є введення до наукового обігу творчого доробку Казимира Пшемиського – краєзнавця, педагога та дослідника Волині.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Przemyski K. Muzeum Wołyński w Łucku / K. Przemyski // Ziemia. – 1930. – R. XV. – N 5. – S. 97–98.
2. Przemyski K. W sprawie muzeow powiatowych / K. Przemyski // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. – 1929. – № 11/62. – S. 374–376.
3. Przemyski K. W odpowiedzi Panu J. Hoffmanowi / K. Przemyski // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. – 1930. – N 1/63. – S. 29.
4. Бондаренко Г. В. Звіт про діяльність Волинського товариства приятелів наук за 1935–1937 роки // Історичне краєзнавство Волині : у 2 кн. : монографія / Г. В. Бондаренко. – Луцьк, 2003. – Кн. 2. – С. 110–114.
5. Бондаренко Г. Історичні традиції краєзнавчих досліджень Волині від 40-х рр. ХІХ ст. до 40-х рр. ХХ ст. : [про діяльн. Волин. т-ва приятелів наук, членом якого був К. Пшемиський] / Г. Бондаренко, А. Силюк // Замосцько-волинські музейні зошити / ред. гр. Г. В. Бондаренко [та ін.]. – Замосць, 2003. – Т. 1. – С. 167–179. – Бібліогр.: 87 назв.
6. Будиловська Н. В. Наукові товариства Другої Речі посполитої у дослідженні історії та пам'яток Волинського воєводства (1921–1939 рр.) : [К. Пшемиський – член Волин. тов-ва приятелів наук] / Н. В. Будиловська, Н. В. Кінд-Войтюк // Іст. студії Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: В. К. Баран та ін.]. – Луцьк, 2010. – Вип. 4. – С. 84–89. – Бібліогр.: с. 89.
7. Гумінський Т. З історії Волинського товариства приятелів науки / Т. Гумінський // Волання з Волині. – 1998. – № 9/10. – С. 43–45.
8. Дмитрук В. Вибрані часом (краєзнавці Волині 20–30 рр. ХХ ст.) : [Казимир Пшемиський] // Волинський музей: Історія і сучасність : наук. зб. / Волин. обл. упр. культури, Волин. краєзн. музей, Волин. обл. т-во краєзнавців ; [редкол.: А. Силюк та ін.]. – Луцьк, 1999. – Вип. 2. – С. 61–62.

9. Дублінський А. Волинське товариство приятелів науки / А. Дублінський // Укр. нива. – 1936. – 13 верес.

10. Златогорський О. Археологічні пам'ятки міста Луцька (за результатами досліджень 2010 р.) : [згадка про відкриття К. Пшемиським поселення у 1936 р.] / О. Златогорський // Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. / Держ. іст.-культ. заповідник. – Луцьк, 2010. – Вип. 7. – С. 334–340.

11. Златогорський О. Є. Дослідження околиці Луцька – Вишкова [Електронний ресурс] : [У 1936 році на території села К. Пшемиський відкрив поселення давньоруського часу X–XIII ст.] / О. Є. Златогорський, М. П. Вашета // Археологічні дослідження в Україні : збірник / Ін-т археології НАН України. – К. ; Полтава, 2011. – С. 130. – Режим доступу : http://vf-ndc-oasu.ucoz.ru/publ/doslidzhennja_okolici_lucka_vishkova/10-1-0-138. – 16.02.12. – Назва з екрану.

12. Кінд-Войтюк Н. В. Джерела з вивчення краєзнавчої та пам'яткоохоронної роботи на Західній Волині (1920–1930-ті рр.) / Н. В. Кінд-Войтюк // Зб. навч.-метод. матеріалів і наук. ст. іст. ф-ту / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки ; голов. ред. В. К. Баран. – Луцьк, 2006. – Вип. 11. – С. 76–81.

13. Кінд-Войтюк Н. В. Дослідження краєзнавчої та пам'яткоохоронної роботи на Західній Волині у 1920–1930-х рр.: джерела з вивчення : [згадка про К. Пшемиського як працівника музею] / Н. В. Кінд-Войтюк // Іст. студії Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – Вип. 3. – С. 69–74.

14. Кінд-Войтюк Н. В. Історико-краєзнавчі дослідження і пам'яткоохоронна робота на Волині у 1920–1930-х рр.: сучасна українська історіографія проблеми : [К. Пшемиський – польський волинезнавець 1920–1930-х рр.] / Н. В. Кінд-Войтюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; редкол.: Гаврилюк С. В. [та ін.]. – Луцьк, 2009. – № 13 : Історичні науки. – С. 331–336.

15. Кінд-Войтюк Н. В. Історія Волинського музею (1929–1939) : [К. Пшемиський щодо створення самодіяльних музеїв] / Н. В. Кінд-Войтюк // Зб. навч.-метод. матеріалів і наук. ст. іст. ф-ту / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Вип. 14. – С. 138–143.

16. Кінд-Войтюк Н. В. Музеезнавчі дослідження та пам'яткоохоронна робота на Волині у 1920–1930-х рр. у польській історіографії / Н. В. Кінд-Войтюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; редкол.: Гаврилюк С. В. [та ін.]. – Луцьк, 2011. – № 10 : Історичні науки. – С. 137–142. – Бібліогр.: с. 140–142.

17. Кінд-Войтюк Н. Наукові товариства Другої Речі Посполитої у дослідженні історії та пам'яток Волинського воєводства (1921–1939 рр.) : [К. Пшемиський – член Волин. т-ва приятелів наук] / Н. Кінд-Войтюк // Краєзнавство. – 2008. – № 1/4. – С. 22–27. – Бібліогр.: 30 назв.

18. Кінд-Войтюк Н. В. Польська історіографія з вивчення історико-краєзнавчих досліджень і пам'яткоохоронної роботи на Волині у 1920–1930-х рр. / Н. В. Кінд-Войтюк // Іст. студії Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: Баран В. К. та ін.]. – Луцьк, 2009. – Вип. 1. – С. 83–88. – Бібліогр.: с. 86–88.

19. Кінд-Войтюк Н. Товариство приятелів науки – осередок вивчення історії Волині (1935–1939 рр.) : [К. Пшемиський – член Т-ва приятелів науки] / Н. Кінд-Войтюк // Волинський музей: Історія і сучасність : наук. зб. : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю Волин. краєзн. музею та 55-річчю Колодяжн. літ.-мемор. музею Лесі Українки, 18–19 трав. 2004 р., Луцьк – Колодяжне / Упр. к-ри Волин. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: А. Силук та ін.]. – Луцьк, 2004. – Вип. 3. – С. 77–79. – Бібліогр.: с. 79.

20. Кобриневич І. М. Організація та діяльність репресивно-каральної системи більшовизму у 1939–1941 рр. [Електронний ресурс] : [К. Пшемиський в числі депортованих] / І. М. Кобриневич. – Режим доступу : [http : //vlp.com.ua/files/25_6.pdf](http://vlp.com.ua/files/25_6.pdf). – 15.02.12. – Назва з екрану.

21. Мазурик Ю. Дослідження українських та польських археологів на території Волині та їх роль у формуванні колекцій музеїв краю : [К. Пшемиський – у Т-ві приятелів наук на Волині] / Ю. Мазурик // Замосцько-волинські музейні зошити / ідея конф. і наук. ред. П. Кондрацюк. – Замосць, 2006–2007. – Т. 4 : Минуле майбутньому : Роль польського і українського музейництва в збереженні і документуванні культурної спадщини пограниччя : матеріали наук. конф. – С. 269–280.

22. Ошуркевич О. З історії Волинського краєзнавчого музею : [К. Пшемиський у дискусії про роль музейних закладів воєводства] / О. Ошуркевич // Волинський музей: Історія і сучасність : тези та матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 65-річчю Волин. краєзн. музею та 45-річчю Колодяжн. літ.-мемор. музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р., м. Луцьк / Волин. обл. упр. культури, Волин. краєзн. музей. – Луцьк, 1998. – С. 5–7.

23. Прищепа О. Музей – сто років ентузіазму: вулицями старого міста [Рівного] [Електронний ресурс] : [Участь К. Пшемиського у дискусії щодо створення музеїв на території Волинського воєводства] / О. Прищепа // Вечірнє Рівне. – 1996. – 19 жовт. – С. 10. – Режим доступу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1076&Itemid=25. – 15.02.12. – Назва з екрану.

24. Сучасні будинки не дають провести археологічні дослідження у Луцьку [Електронний ресурс] : [Згадка про відкриття на території Вишкова К. Пшемиським поселення давньоруського часу X–XIII ст.]. – Режим доступу : <http://www.volynnews.com/news//17602/>. – 15.02.12. – Назва з екрану.

25. Тищенко Т. 21 лютого – 125 років від дня народження К. Пшемиського (1882–1941?) – польського педагога, палеонтолога, дослідника Волині / Т.

Тищенко // Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2007 рік / Волин. ДОУНБ ім. Олени Пчілки [та ін.] ; [уклад.: В. В. Бабій та ін.] ; ред.-упоряд.: Є. І. Ковальчук, Е. С. Ксендзук. – Луцьк, 2006. – С. 30–31.

26. Ярмошик І. Основні напрямки історико-краєзнавчого вивчення Волині польськими науковцями в 1930-х роках [Електронний ресурс] : [К. Пшемиський про створення музеїв в кожному повітовому місті] / І. Ярмошик // Волинські історичні записки : зб. наук. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка ; голов. ред. С. М. Міщук. – Житомир, 2010. – Вип. 4. – С. 37–46. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Viz/2010_4/yarmoshik.pdf. – 15.02.12. – Назва з екрану.

27. Ярмошик І. І. Польська історіографія 1800–1939 рр. суспільно-політичного і культурно-духовного розвитку Волині : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Ярмошик І. І. ; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2011. – 40 с.

Казимир Пшемиський (1882 –1941?): біобібліогр. нарис до 130-річчя від дня народж. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. – Луцьк, 2012. – (Дослідники Волині. Дати і долі ; вип. 1). – 27 назв.

Подано бібліографічну інформацію про польського палеонтолога, археолога, педагога, краєзнавця, дослідника Волині 12-13 ст. К. Пшемиського. Рекомендовано статті із продовжуваних, неперіодичних та періодичних видань, електронні ресурси.

Фото з особистого архіву Олексія Златогорського

ББК 63.3(4УКР-4ВОЛ)я1